

УДК 378.14

ПІДБУЦЬКА Н.В.

м. Харків, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті автором розглядаються особливості педагогічних конфліктів, причини їх виникнення. Проведено дослідження з метою виявлення характерних проявів учасників навчально-виховного процесу у педагогічних конфліктах

Ключові слова: педагогічні конфлікти, навчально-виховний процес, психологічний клімат.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Історія людства з давніх часів і до цього часу показала, що конфлікти завжди були, і будуть існувати стільки, скільки існує взаємодія людей. Людський досвід показав, що конфлікт не належить до тих явищ, якими можна керувати на основі життєвих знань і здорового глузду. Будь-який ефективний вплив на конфлікт може бути в тому випадку, коли ми досить глибоко розуміємо дійсні причини виникнення конфлікту, уявляємо закономірності його розвитку і володіємо механізмами вирішення.

Як відомо, основою будь-якої організації є люди (колектив), без них її функціонування неможливо. Педагогічний колектив – формальна (формалізована) спільність людей, що об'єднана спільною діяльністю для досягнення певних цілей (навчання, виховання, наукові дослідження тощо). Сукупність об'єктних умов, у які потрапляють педагоги в процесі спільної діяльності, зумовлюють способи їхньої взаємодії, наприклад особливості комунікаційного процесу, задоволеність спілкуванням або ні тощо. Тому в колективах часто виникають такі ситуації, що характеризуються різноманітними протиріччями. Самі по собі ці розбіжності і протиріччя можуть виступати як позитивний фактор руху творчої думки. Однак, стаючи гострими, вони можуть перешкоджати успішній спільній роботі і призводити до конфліктів.

Педагоги грають одну з основних ролей у становленні кожного члена суспільства. Саме вони прищеплюють своїм

підопічним більшість соціальних норм, умінь, виховують, дають знання з різних дисциплін і видів діяльності, розкривають творчий потенціал, що дозволяє людині стати повноцінно розвинутою особистістю. Таким чином, сприятливий клімат у педагогічних колективах є однією з головних умов правильного (позитивного) виховання та навчання.

У наш час – час науково-технічного і соціального прогресу – відбувається безперервне ускладнення ділових взаємозв'язків між людьми в процесі діяльності. Разом з цим неймовірно зростає і роль психологічного чинника, людських стосунків і спілкування в педагогічних колективах.

Аналіз досліджень за проблемою. Аналіз філософської, психолого-педагогічної та соціологічної літератури з проблеми конфлікту показав, що найбільша кількість досліджень виконано представниками зарубіжної соціології та психології. Інтерес вітчизняних учених до проблеми конфлікту зріс лише в останнє десятиліття. Однак відносно невелика кількість робіт у даному напрямку свідчить, що у вітчизняній педагогічній науці ця проблема досліджена недостатньо. Спостерігається багатоваріативність у підході до досліджуваної проблеми як з боку зарубіжних, так і вітчизняних учених. Створюються основи науки про закономірності педагогічних виникнення, завершення конфліктів, а також принципи, способи і прийоми їх конструктивного регулювання – педагогічної конфліктології.

Вивчення і виявлення причин, механізмів впливу і конструктивного вирішення конфліктів у навчально-виховному процесі є **метою** нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що феномен конфлікту відомий людству ще з часів античності, до сьогоднішніх днів немає єдиного загальноприйнятого визначення цьому явищу.

Учені, які займаються проблемою конфлікту, розділилися в думці не тільки щодо поняття, але і щодо ролі, функцій конфліктів у житті людини. Одні надають йому позитивне значення, вважаючи, що конфліктні ситуації допомагають людині у вирішенні життєвих і професійних проблем. Інші ж, навпаки, стверджують, що конфлікти є негативним явищем і ні до чого доброго не призводять.

Однозначно можна стверджувати про те, що вивчення соціальних процесів, які відбуваються в суспільстві, показує, що конфлікт є однією з найважливіших соціальних проблем.

Необхідність прискореного соціально-економічного розвитку суспільства вимагає від системи вищої освіти підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних самостійно і творчо працювати і вирішувати непрості завдання його перетворення. У цьому контексті важливу роль відіграє проблема попередження та конструктивного вирішення конфліктів у середовищі ВНЗ, оскільки саме вони визначають динаміку розвитку, запровадження інноваційних технологій, реорганізаційні зміни тощо [5].

Конфлікти в системі вищої школи народжуються як на ґрунті принципових розбіжностей інтересів, цінностей, мотивів діяльності, так і на основі щоденних, побутових відмінностей деяких думок, надій, бажань, настроїв і очікувань.

Педагогічний конфлікт, як і будь-який інший, виникає з конфліктних ситуацій, в процесі яких відбувається усвідомлення потенційними учасниками протиріччя (студентами, викладачами та адміністрацією ВНЗ) протиріч, які виникають.

Слід пам'ятати, що конфліктна ситуація не обов'язково переростає в конфлікт, а тому важливо проаналізувати її таким чином, щоб опоненти змогли задовольнити свої потреби мирно, з урахуванням реальних можливостей [4].

Конструктивне розв'язання конфлікту залежить від об'єктивного розуміння його суті, причин і механізму виникнення усіма його учасниками, а також від їх бажання якомога швидше і позитивно його вирішити. У цьому контексті велике значення мають педагогічна майстерність і етика, уміння педагогічного спілкування, професіоналізм викладача, врахування індивідуальних психологічних особливостей учасників педагогічної взаємодії, стиль управління тощо.

Важливим у педагогічному конфлікті є його прогнозування. Це стосується як викладацького, так і студентського середовища (у тому числі і за місцем проживання в студентських гуртожитках) [1].

Для більш детального вивчення проблеми педагогічних конфліктів нами було проведено дослідження з використанням наступних методик:

- емпіричні методи – бесіда та спостереження;
- діагностика загального рівня агресивності і конфліктності Ковальова-Іл'їна;
- діагностика виявлення стратегій поведінки людини в конфлікті Томаса;
- діагностика міжособистісних стосунків Т.Лірі.

На початку дослідження особливостей конфліктів у навчально-виховному процесі ВНЗ, нами була проведена бесіда серед студентів та педагогів щодо наявності конфліктів у їх діяльності. Це дало змогу виявити найпоширеніші типи конфліктів, визначити основні причини їх виникнення (рис. 1).

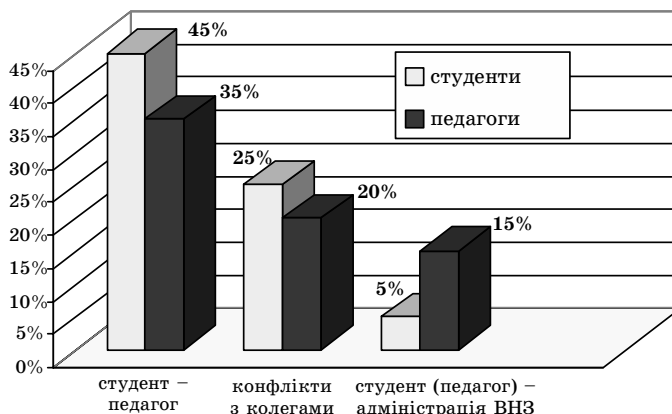

Рис. 1. Дані щодо наявності конфліктів у діяльності студентів та педагогів

Згідно отриманих даних 75% студентів та 70% педагогів стикалися з конфліктами у своїй діяльності. Основним видом конфліктів у ВНЗ є конфлікт між студентом та педагогом (45 і 35% відповідно). Це може бути зумовлено тим, що перші часто не згодні підкорюватися волі педагога, слідувати його наказам. Вони активно відстоюють свою думку, у всіх негараздах і непорозуміннях звинувачують дорослих. Основна причина виникнення цих конфліктів, на думку опитаних студентів, є непорозуміння, пов'язане з тим, що

педагоги недостатньо входять у становище студентів і не завжди йдуть на зустріч.

Щодо думок педагогів треба зазначити, що причиною конфліктів стають – вікова різниця та різниця соціального статусу, а також інтелектуальний рівень розвитку.

Конфлікти по горизонталі не менш поширені. Серед студентів найхарактерніша причина – спроба кожної окремої людини показати себе краще, ніж інші, так зване суперництво у навчанні. Студенти частіше за все борються за одержання похвали від педагога.

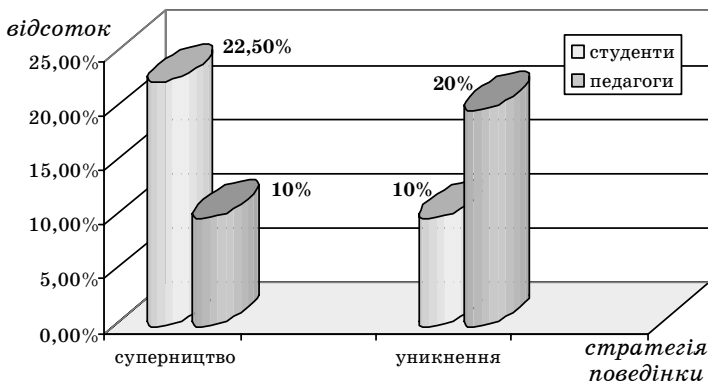
Серед педагогів найпоширеніша причина конфліктів з колегами дуже схожа на ситуацію зі студентами. Педагоги також часто намагаються вгодити ректорату, деканату або завідувачому кафедрі, тому між ними виникає суперництво.

Не менш важливою причиною конфліктів є особиста неприязнь людей одне до одного, невміння тактовно виражати свою думку, а також висока самооцінка суб'єктів педагогічної діяльності. Все це псує якість взаємодії як між студентами, так і між педагогами.

15% педагогів зустрічалися з конфліктом по лінії “педагог – адміністрація ВНЗ”. Це пов'язано з невиконанням кимсь із суб'єктів взаємодії своїх прямих обов'язків, незгодою щодо прийняття важливих рішень, неадекватна оцінка виконаної роботи та халатне ставлення до роботи. Причина, що зустрічається найчастіше, – це зловживання керівником своїм службовим становищем, використання праці підлеглих задля досягнення своєї мети.

Таким чином, відповідно до даних, отриманих у результаті бесіди з педагогами та студентами, важливо зазначити, що у кожному колективі, де між собою взаємодіють люди, час від часу виникають конфліктні ситуації, що потребують особистісної майстерності щодо їх конструктивного рішення.

Згідно результатів проведеного дослідження за допомогою методики Томаса (рис. 2) студенти більш схильні обирати суперництво як стратегію поведінки у конфлікті, ніж педагоги. Це може бути пов'язано з невеликим життєвим досвідом студентів, з ще присутнім юнацьким максималізмом. Вони не враховують точку зору оточуючих, відстоюють свої інтереси, наполегливо намагаються досягти свого. Ці люди вважають за потрібне вказати іншому на логіку та перевагу своєї позиції.

Дей. 2. Аїї 3ї ор÷3 пододоаа3; і і ааа3ї ёё
ó ёї і ёё3ёді 3ё неодоа3; поаааї д3а оа і ааааї а3а

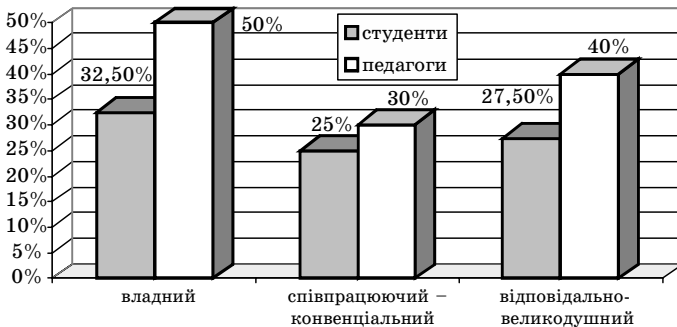
На відміну від студентів, педагогам в більшій мірі власне уникнення конфліктних ситуацій, тобто у таких людей відсутнє прагнення до кооперації і тенденції до досягнення власних цілей. Вони схильні перекидати відповідальність на інших людей. Таким людям властиво відкладати вирішення суперечливих питань на невизначений період, уникаючи безкорисливого, на їх думку, напруження, вважають, що не завжди суцільно засмучуватися через виникаючі суперечки.

Отже, згідно отриманих даних, серед педагогів переважає уникнення як стратегія поведінки у конфлікті (20%), студентам більш характерне суперництво. Результати математичної статистики підтвердили значимість цієї різниці.

У результаті порівняння результатів діагностики міжособистісних стосунків студентів та педагогів нами були виявлені деякі відмінності (рис. 3). Найхарактернішими типами міжособистісних стосунків для педагогів є владний тип, співпрацюючий – конвенціональний та відповідально-великодушний.

Домінантність першого типу може бути пов'язана з професійною діяльністю педагогів, адже вони постійно працюють зі студентами, підпорядковують їх, вимагають поваги до себе і свого предмету.

Перевага співпрацюючого типу говорить про те, що педагоги більш схильні до співпраці, кооперації та компромісності при вирішенні питань, що виникають під час педагогічної взаємодії, ніж студенти.

Дієн. 3. Аїї ³і оїр÷еé оèі і ³æі ні æèò³ні еò нòі нòі ё³а

Третій домінуючий тип відносин у педагогів – це відповідально-великодушний. Тобто педагоги більш відповідальні по відношенню до інших, безкорисливі, м'які.

Отже, конфлікт ми розглядаємо як взаємодію, що супроводжується емоційними переживаннями, активними діями протиборчих сторін з метою вирішення значущих протиріч.

Висновки. Метою проведеного нами дослідження було виявлення особистісної схильності випробовуваних (студентів та педагогів) до агресивності і конфліктності, вибір ними стратегії поведінки в конфлікті, типу міжособистісних стосунків та психологічної атмосфери в колективі.

За результатами дослідження більш конфліктними і запальними виявилися студенти. Вони більш схильні до суперництва, тоді як педагогам властиві компроміс та уникнення.

Вважаємо, що студенти потребують організації діяльності з формування у них досвіду конструктивного вирішення конфліктів. Результативність формування досвіду багато в чому залежить від дотримання ряду педагогічних умов. Наприклад, створення комфортного психолого-педагогічного клімату в студентській групі, наповнення змісту підготовки студентів і педагогів спеціальними знаннями про суть, структуру, функції конфлікту і механізми його конструктивного вирішення, розробку механізму, системи методів, що формують уміння і навички конструктивного врегулювання конфліктів як серед студентів, так і серед педагогів тощо.

Література:

1. Антонов Г.В. Педагогічні засади запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.пед.наук: спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Г.В. Антонов. – Харків, 2006. – 20 с.
2. Анцупов А.Я. Конфликтология: учебник [для студ. высш. уч. завед.] / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М., 2001. – 551 с.
3. Барановська Л.В. Психологія взаємодії: Навч.-метод. посіб / Л.В. Барановська, І.М. Якимець. – Біла Церква, 2003. – 79 с.
4. Дурманенко Є.А. Конфлікти в педагогічному процесі: монографія / Дурманенко Є.А. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 287 с.
5. Конфлікти в педагогічних системах: зб. доповідей наук.-практ. конф., 20–21 трав. 1997 р. – Вінниця : ВОГУ, 1997. – 350 с.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес: психологічний розвиток особистості / Костюк Г.С.; за ред. Л.М. Проколієнко – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.

ПОДБУЦКАЯ Н.В.

ОСОБЕННОСТИ КОНФЛИКТОВ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье автором рассмотрены особенности педагогических конфликтов, причины их возникновения. Проведено исследование с целью выявления характеристик поведения участников учебно-воспитательного процесса в педагогических конфликтах.

Ключевые слова: педагогические конфликты, учебно-воспитательный процесс, психологический климат.

PODBUTSKAYA N.V.

FEATURES OF CONFLICTS IN TEACHING AND EDUCATIONAL PROCESS HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

In article the author considers features of pedagogical conflicts, the reasons of their occurrence. For the purpose of revealing of characteristics of behavior of participants of teaching and educational process research is conducted in pedagogical conflicts.

Key words: pedagogical conflict, teaching and educational process.